

De kloof tussen arm en niet-arm

In België ontstond enkele jaren geleden een opleiding die de kloof moest dichten tussen de leefwereld van mensen in armoede en de 'systeemwereld' van de organisaties met wie zij te maken hebben. Nu is deze opleiding overgewaaid naar ons land. Ervaringsdeskundige Heidi van der Laan is er enthousiast over. *Simona Karbouniaris*

Wat gebeurt er met je als je al op zeer jonge leeftijd opgroeit in armoede? Volgens de Vlaamse organisatie De Link is armoede een vorm van sociale uitsluiting die consequenties heeft voor alle levensdomeinen. Door de 'structurele kloof' (zie kadertekst) blijven mensen in armoede verstoken van alle basisrechten en verliezen ze de greep op hun eigen leven en op de maatschappelijke besluitvorming, aldus De Link. Deze uitsluiting leidt tot een enorme drang om erbij te willen horen én levert een zwaar gekwetste 'binnenkant' op. Onder invloed van armoede worden bovendien basisvaardigheden die nodig zijn om je in de samenleving te handhaven, niet verworven. Ten slotte wordt de kracht die uitgaat van mensen in armoede niet gewaardeerd en vaak zelfs niet gezien. De beleidsmakers en -uitvoerders behoren meestal tot de middenklasse. Ze zijn onbekend met de harde realiteit van het leven in armoede in al zijn facetten en vooral met de gevoelens van schaamte en vernedering die gepaard gaan met de ervaring van de arme om voortdurend hulp te moeten vragen. Het gevolg is dat er in een hulpverleningsrelatie twee individuen met sterk verschillende achtergronden tegenover elkaar komen te staan en dat het begrip voor de andere subcultuur maar ook het inlevingsvermogen te wensen overlaat – alle goede bedoelingen en inspanningen ten spijt.

Van België naar Nederland

In België werden tien jaar geleden de eerste zaadjes geplant voor een opleiding die de kloof moest dichten tussen de leefwereld van mensen in armoede en de systeemwereld van de organisaties met wie zij te maken hebben. De Link neemt daarin sinds 2004 het voortouw door te investeren in de inzet van ervaringsdeskundigen. In 2013 startte De Link een driejarige deeltijdopleiding op hbo-niveau voor duo's in armoedebestrijding. Een duo ('tandem') bestaat uit een ervaringsdeskundige en een professional. Het doel: de duo's klaarstomen om opleidingen voor ervaringsdeskundigen in armoede op te zetten of scholing rond armoede aan te bieden aan werkplekken en onderwijsinstanties.

Tot voor kort was deze opleiding alleen in Vlaanderen te volgen, maar in 2013 onderzocht De Link samen met IGPB Amsterdam (een bureau dat zich richt op empowerment van mensen die een beroep doen op zorg of op maatschappelijke diensten) en Fontys Hogeschool Eindhoven of er ook in Nederland behoefte was aan een opleiding. Zowel onder ervaringsdeskundigen als onder professionals bleek dat het geval te zijn. Vandaar dat De Link samen met IGPB Amsterdam en de Sociale Alliantie Utrecht een 'train de trainers'-programma voor 'tandems' ontwikkelde. Het gaat om een verkorte variant van de

foto: Bigstockphoto.com

Vlaamse opleiding. Zeven tandems (verdeeld over Groningen, Utrecht en Amsterdam) hebben onlangs de eerste training afgerond. Een van de ervaringsdeskundigen die deelnam, is Heidi van der Laan. Na haar echtscheiding belandde zij in de bijstand. *Sozio* vraagt naar haar ervaringen.

Hoe kwam u op het spoor van deze training?

Heidi van der Laan: 'Mijn werkcoach benaderde mij met de vraag of ik wilde meedoen aan de opleiding. Zij dacht aan mij omdat ik steeds had aangegeven zo snel mogelijk uit de bijstand te willen en graag een opleiding wilde volgen. Toen deze kans voorbijkwam, greep ik die met beide handen aan.'

Kan iedereen de opleiding volgen?

'Nee. Het gaat om mensen die met armoede groot zijn geworden, vaak van generatie op generatie. Vóór de start van de opleiding werd bekeken of ik voldoende in staat was om op mijn eigen situatie en leven te reflecteren. Vergelijk het met een ui die uit vijf lagen bestaat. Daarvan moet je er van tevoren twee of drie gepeld en dus verwerkt hebben. Gaandeweg bleken wij na wat eerste uitval een sterke groep te hebben. Wij als ervaringsdeskundigen maakten een eerste gezamenlijke start, de professionals schoven later aan. De lessen werden verzorgd door Vlaamse docenten.'

Wat maakte het meeste indruk op je?

'De docenten stelden ons de vraag wat ervoor nodig zou zijn om als gelijkwaardig beschouwd te worden. Dat vonden we een lastige vraag, vandaar dat we de professionals vroegen om hún levensverhaal uit de doeken te doen. Toen deze basisveiligheid was gecreëerd, deden wij hetzelfde. We vertelden over het leven op straat, altijd op zoek naar eten. We deelden onze ervaringen met zowel geestelijke als lichamelijke mishandeling, intimidatie, verkrachting, verslaving in het gezin, pesten op school en in allerlei opzichten niet kunnen meedoen. Tijdens deze opleiding was daar voor het eerst aandacht voor. We vertelden elkaar hoe we waren omgegaan met pijnlijke gebeurtenissen. We leerden dat we niet de enige waren met zulke ervaringen en dat we door deze ervaringen juist heel krachtig zijn geworden. Het was geen schoolse training, er was volop ruimte voor eigen invulling en gevoel. Er ontstond ook veel discussie, want professionals spreken een andere taal dan ervaringsdeskundigen. Vergeet ook niet dat ervaringsdeskundigen in een heel andere realiteit leven. Het is fijn dat er de ruimte was om in gesprek te gaan met elkaar. Iedereen heeft zijn eigen waarheid. Het praten met elkaar deden we zowel als ervaringsdeskundigen onder elkaar als met professionals. De maandagen waren gereserveerd voor de voltallige groep professionals en ervaringsdeskundigen, op dinsdag kwamen we als

VIJF KLOVEN TUSSEN ARM EN NIET-ARM

Armoede interpreteren als een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt op meerdere levensgebieden: het is een tamelijk nieuwe zienswijze in Nederland. In de theoretische uiteenzettingen waarop de opleiding is gebaseerd, staat dat er tussen de levens van de arme en de niet-arme 'missing links' bestaan. Het enorme gat tussen arm en niet-arm bestaat eigenlijk uit vijf diepe kloven. In een gesprek met Lut Goossens van De Link werden ze opgetekend door Bart De Myttenaere (in het boek *In vrije val*).

De **gevoelskloof** is het meest fundamenteel. Armen voelen zich letterlijk niemand. De meeste armen hebben een fundamenteel gebrek aan eigenwaarde. Het gevoel van permanente uitsluiting wordt dagelijks gevoeld en versterkt door de vele stuntelige en vooraf tot mislukken gedoemde pogingen om aansluiting te zoeken bij de samenleving. De reacties van de welstellende goegemeente zijn heel voorspelbaar. 'Ze kunnen geen eten voor hun kinderen kopen, maar ze hebben wel een gsm.' Door uitsluitingsmechanismen wordt de behoefte van armen om erbij te horen nog feller aangewakkerd. Vervolgens gaapt er een immense **kenniskloof** tussen beide werelden. Armen kennen bijna niets van de wereld van de niet-armen. Ze weten niet dat ze informatie missen, waardoor ze geen vragen kunnen stellen. Ze zien alleen de fraaie buitenkant van de niet-arme middenklasse. Hun kennis blijft beperkt tot een mooie auto, een schitterende trouwjurk of een

Verwerkingsoefening: vind je de vijf kloven terug in het lied 'Ik voel me zo verdomd alleen' van Danny de Munk? Dit is de tekst:

Krijg toch allemaal de klere
Val voor mijn part allemaal dood
Ik heb geen zin om braaf te leren
Ik eindig toch wel in de goot
Kinderen willen niet met me spelen
Noemen me rat en wijzen me na
De enige die me wat kan schelen
Die is er nooit, dat is m'n pa
M'n moeder kan me niet verdragen
Nooit doe ik iets voor haar goed
Om liefde hoef ik ook al niet te vragen
Schelden is alles wat ze doet
Geen wonder dat m'n pa is gaan varen
Ik mocht niet mee, ik ben te klein
Ik moet 't in m'n eentje klaren
Tot 'ie ooit weer terug zal zijn

Refrein

Had ik maar iemand om van te houwen
Twee zachte armen om me heen
Die me altijd beschermen zouden
Ik voel me zo verdomd alleen
Misschien als vaders schip er is
Als 'ie weer terug is van de zee
Zegt 'ie nog eens 'luister Cis'

Waarom vaar je niet met me mee
Ik ben toch ook nog maar een kind
Kan 't niet helemaal alleen
Misschien dat ik ooit het geluk nog vind
Maar hoe, dat is een groot probleem

Mogelijke antwoorden:

Gevoelskloof:

Krijg toch allemaal de klere
Val voor mijn part allemaal dood
Ik heb geen zin om braaf te leren
Ik eindig toch wel in de goot

Kenniskloof:

Maar hoe, dat is een groot probleem

Vaardigheidskloof:

Schelden is al wat ze doet

Positieve krachtenkloof:

Zegt ie nog eens 'luister Cis'

Structurele kloof:

Ik voel me zo verdomd alleen

► ervaringsdeskundigen samen. De meesten van ons zijn niet geschoold, we zijn echte survivors. Om ons termen en theorieën eigen te maken, hadden we die “extra vliegreun” nodig.’

Wat heb je geleerd van deze opleiding?

‘Ik heb een heel andere kijk gekregen op mijn jeugd. Daarnaast heb ik geleerd vragen te stellen en niet naar de ander te wijzen. Ik heb ook geleerd dat armoede niet alleen gaat over geldtekort, maar ook over ideeën die je meekrijgt in je opvoeding. Zo van “in de bijstand zitten is niet zo erg, allochtonen krijgen ook alles”. Veel mensen zijn kortzichtig en veroordelend ten opzichte van anderen, en dat geldt voor professionals net zo zeer.

‘En tot slot heb ik aan de opleiding een baan overgehouden. Niet in een tandem, maar wel als ervaringsdeskundige. Ik werk bij De Badde, een welzijnsinstelling in de gemeente Pekela. In mijn functie krijg ik veel vragen van mensen met schulden. In het gebouw waar ik werk is een Voedselbank gevestigd en de mensen die daar komen, vinden vrij gemakkelijk de weg naar mij. Dat is fijn, maar soms stellen ze heel dringende vragen waar ik niet meteen een antwoord

gsm-toestel. De basiskennis die ieder mens nodig heeft om zijn weg te vinden in het gecompliceerde leven, blijft voor armen onbereikbaar.

Bijzonder hardnekkig is de **vaardigheidskloof**. Mensen in armoede hebben geleerd volgens een patroon zonder vaardigheden te leven. Ze zijn niet op de hoogte van de meest vruchtbare opvoedingstechnieken, ze kunnen moeilijk met geld omgaan en een huishouden runnen. Heel veel evidente vaardigheden die bij middenklassers als het ware met de moedermelk worden meegegeven, ontbreken bij armen.

Verder is er de **positievekrachtenkloof**. Veel meer dan de gemiddelde burger hebben armen de moed en de instinctieve drang om mensen te helpen. Armen hebben een draagkracht om in onmogelijke omstandigheden te overleven. Voor een middenklasser moet alles efficiënt, gestructureerd en ordelijk zijn. Zij leven met een voortdurende controleangst, terwijl armen kunnen overleven in een complete chaos.

De **structurele kloof** overspant alles en is de best onderzochte en beschreven kloof. Armen worden systematisch uitgesloten van alle maatschappelijke levensdomeinen: goede huisvesting, degelijk onderwijs, gezondheidszorg, tewerkstelling en cultuur. Mensen in armoede leven bijvoorbeeld gemiddeld zeven jaar minder dan niet-armen. Ook is het frappant dat armen verhoudingsgewijs veel vaker met hulpverleners en gerechtsinstanties in contact komen. Ze zijn niet crimineel, maar ze worden meer gevat door het gerechtsmechanisme.

op heb. Ze klampen me dan aan in de rij. Ik nodig ze altijd uit voor een gesprek. Van collega-professionals krijg ik ook doorverwijzingen. Soms kan ik mensen een duwtje in de goede richting geven. Een fijn wermaatje is essentieel voor deze functie. Ik heb een goede klik met een andere ervaringsdeskundige en we

Uitsluiting leidt tot drang om erbij te willen horen

kunnen altijd bij elkaar terecht om even te sparren. Zo blijf je in balans. Eigenlijk was deze baan een job van veertig uur, maar hij is gesplitst in twee parttime functies en daar zijn we blij mee.’

Doe je dit werk over vijftien jaar nog steeds, denk je?

‘Nou, ik weet het niet. Er is wel nog heel veel werk te verzetten en ik zie de armoedeproblematiek wekelijks groeien. We kunnen nog wel extra collega’s gebruiken, maar zelfs mijn baan is tijdelijk. In december horen we of we verder kunnen. Ik zou wel willen dat ik kon zeggen dat armoede over vijf jaar voorbij is, maar dat zal niet zo zijn. Er zijn bijvoorbeeld nog veel mensen die de drempel naar de Voedselbank niet kunnen overwinnen. Armoede is een probleem dat vaak in generatie na generatie speelt. Hoe lang ik dit nog blijf doen, is de vraag. Ik word toch steeds herinnerd aan mijn verleden. De ene keer kan ik daar beter mee uit de voeten dan de andere. Wel heb ik dankzij deze baan mijn loopbaan nieuw leven ingeblazen. Ik was 16 jaar toen ik uit huis ging en ik heb noodgedwongen altijd gewerkt om te overleven, van horeca tot groenonderhoud. Toen mijn kinderen naar school gingen, wilde ik eigenlijk een opleiding gaan doen. Maar dat lukte niet, omdat er simpelweg brood op de plank moest komen voor mijn kinderen.’

Conferentie

De opleiding van De Link heeft zijn de tweejarige pioniersstatus in Nederland op 25 september afgesloten met de conferentie ‘Armoede in de uitverkoop, het rendement van opgeleide ervaringsdeskundigen in de strijd tegen armoede’. Een officiële status heeft de opleiding in Nederland nog niet. Wel wordt onderzocht of aan het certificaat een status kan worden toegekend. Het naar Nederland overgewaaid brede concept van sociale armoede lijkt zeker vruchten af te werpen. Opgeleide ervaringsdeskundigen in armoede zorgen niet alleen voor wederzijds begrip, ook het gedachtegoed erachter en het bevorderen van participatie sluiten aan bij recente ontwikkelingen in ons land. ❀

Simona Karbouniaris is redacteur van *Sozio*.